

خصوصیات شرکت‌های محدودالمسئولیت در نظام حقوقی افغانستان

عیدمحمد فلاح^۱

۱- عضو هیئت علمی دانشکده حقوق و علوم سیاسی، پوهنتون پروان، پروان، افغانستان

چکیده

طبق ماده سوم قانون شرکت‌های محدودالمسئولیت مصوب ۱۳۹۶، شرکت محدودالمسئولیت، عبارت از شرکتهایی است که دارای شخصیت جداگانه از مالکان خویش بوده و دارای سرمایه‌ی معین و منقسم به سهام است که مسئولیت هر سهامدار محدود به اندازه سهام وی می‌باشد. قانون متذکره، از شرکت‌های محدودالمسئولیت، مفهوم جدیدی را ارائه نموده است. برخی از خصوصیات شرکت‌های سهامی مانند منقسم شدن سرمایه به سهام، جزء از خصوصیات شرکت‌های محدودالمسئولیت قرار گرفته است. با ایجاد این تغییرات، شرکت‌های سهامی و محدودالمسئولیت که مطابق قانون شرکت‌های سهامی و محدودالمسئولیت ۱۳۸۵ تأسیس شده‌اند، خصوصیات شرکت‌های مندرج قانون ۱۳۹۶ را ندارند. این شرکت‌ها مطابق قانون جدید شرکت محدود محسوب نمی‌گردد. پس این شرکت‌ها باید تغییر خصوصیات بدهند مثلاً سرمایه آن‌ها منقسم به سهام نیست باید به سهام تقسیم گردد و یا اینکه با خصوصیات قبلی فعالیت نمایند؟ هدف این تحقیق تبیین و شرح خصوصیات شرکت‌های محدودالمسئولیت و قانون حاکم بر شرکت‌های سابق است؛ زیرا در نظام حقوقی کشور، شرکت‌های تجاری به انواع مختلف تقسیم می‌گردد که تفکیک این شرکت‌ها از همدیگر بسیار مشکل است. با دانستن تعریف و خصوصیات شرکت‌های تجاری، شرکت‌ها به آسانی قابل تفکیک می‌گردد. مهمترین خصوصیات شرکت محدودالمسئولیت، تجاری بودن موضوع، منقسم شدن سرمایه به سهام، داشتن شخصیت مستقل حکمی و محدود بودن مسئولیت شرکا می‌باشد. در این تحقیق مطالب به صورت کتابخانه‌ای جمع‌آوری شده است و روش تحقیق، کیفی و نوع تحقیق، تحقیق توصیفی تحلیلی می‌باشد.

واژه‌های کلیدی: شرکت؛ محدودالمسئولیت؛ سهم؛ عنوان تجاری؛ اساسنامه؛ شخصیت حکمی

مقدمه

شرکت‌ها در نظام حقوقی افغانستان به شرکت‌های مدنی و شرکت‌های تجاری تقسیم می‌گردد. شرکت‌های مدنی شرکت‌های است که تابع قانون مدنی بوده، به منظور فعالیت‌های غیر تجاری تأسیس می‌گردد. شرکت‌های تجاری شرکت‌های است که تابع قوانین تجاری بوده، به منظور فعالیت تجاری تأسیس می‌گردد. شرکت‌های تجاری به انواع مختلف تقسیم می‌گردد و مهمترین نوع شرکت‌های تجاری، شرکت محدودالمسئولیت است که مسؤولیت شرکاء در آن محدود می‌باشد. شرکت محدودالمسئولیت مباحث زیادی را در بردارد و یکی از مباحث مهم آن خصوصیات این شرکت است که در این تحقیق مورد بررسی قرار گرفته است. مهمترین سوالات که در این تحقیق مطرح می‌گردد این است که شرکت محدودالمسئولیت در قانون مصوب ۱۳۹۶ چگونه شرکت است؟ و خصوصیات شرکت محدودالمسئولیت در قانون شرکت محدود المسئولیت کدامها هستند؟

اهمیت و ضرورت این تحقیق در این است که شرکت محدود المسئولیت یکی از شرکت‌های تجاری مناسب وضعیت اقتصادی و امنیتی موجود کشور است؛ زیرا سرمایه‌گذاران نمی‌توانند که در افغانستان سرمایه‌گذاری بزرگ نمایند و سرمایه‌گذاری کوچک را نسبت به سرمایه‌گذاری بزرگ ترجیح می‌دهند، بنابراین لازم است که خصوصیات شرکت محدودالمسئولیت مورد مطالعه و بررسی قرار گیرد و این تحقیق راهنمای خوب برای تاجران کشور باشد و تا بتوانند شرکت محدود المسئولیت را از شرکت‌های تجاری دیگر تمیز بدهند. این تحقیق دارای سه گفتار است که در گفتار اول به تعریف شرکت محدودالمسئولیت و در گفتار دوم به خصوصیات شرکت محدودالمسئولیت و در گفتار سوم ثبت مجدد شرکت‌ها پرداخته شده است. در آخر با یک نتیجه‌گیری تحقیق به پایان می‌رسد.

گفتار اول: تعریف شرکت محدودالمسئولیت و نقد آن

در این گفتار، نخست به تعریف شرکت‌های محدودالمسئولیت در قانون شرکت‌های محدودالمسئولیت کشور و بعداً به نقد و بررسی تعریف شرکت‌های محدودالمسئولیت خواهیم پرداخت؛ زیرا پرداختن به بیان هر موضوع مستلزم تعریف و توضیح مفهوم آن موضوع است؛ از همین جهت قبل از اینکه به موضوع اصلی که خصوصیات شرکت محدودالمسئولیت است، پرداخته شود باید مفهوم شرکت محدودالمسئولیت مورد مطالعه و بررسی قرار گیرد.

بند اول: تعریف شرکت محدودالمسئولیت

در مورد تعریف شرکت محدودالمسئولیت، دو دیدگاه وجود دارد. یکی دیدگاه حقوقدانان و قانون‌گذاران کشورهای خارجی و دیگری دیدگاه قانون‌گذاران افغانستان است. حقوقدانان و قانون‌گذاران کشورهای خارجی هر کدام به نوبه خود از شرکت‌های محدودالمسئولیت تعریف ارائه نموده‌اند که تمام این تعاریف مفهوم واحد را افاده می‌کند. شرکت محدودالمسئولیت از دیدگاه این‌ها، شرکتی است که شرکاء فقط در حد آورده‌شان به شرکت، مسئول پرداخت دیون شرکت هستند و اگر علاوه بر دارایی شرکت، دینی بر عهده آن‌ها قرار گیرد، دائتین حق ندارند به شرکای شرکت رجوع و دین را از دارایی شخصی آن‌ها مطالبه کنند. (اسکینی، ۱۳۸۶، ۱۱۳) در تعریف دیگری که نظریه قانون‌گذاران افغانستان است، شرکت محدودالمسئولیت چنین تعریف شده است: شرکت محدودالمسئولیت، شرکت داخلی که دارای شخصیت جداگانه از مالکان خویش بوده، تحت احکام این قانون در افغانستان تأسیس و دارای سرمایه‌ی مشخص و منقسم به سهام که مسئولیت هر سهامدار محدود به اندازه سهام وی است، می‌باشد. این تعریف شامل شرکت‌های تضامنی، تجار انفرادی و نمایندگی‌های شرکت خارجی نمی‌گردد (قانون شرکت‌های محدودالمسئولیت، ۱۳۵۶، ماده سوم).

این تعریف لازم است که در ضمن یک مثال توضیح داده شود. مثلاً یک شرکت محدودالمسئولیت با سرمایه‌ی یک میلیون افغانی تشکیل می‌گردد و مؤسسین آن توانایی تأمین سرمایه‌ی شرکت را ندارند، مؤسسین برای تأمین سرمایه، سرمایه‌ی شرکت را به اجزاء خورد تقسیم می‌کنند. یک میلیون سرمایه‌ی شرکت را به صد حصه مساوی تقسیم می‌کنند که قیمت هر حصه ده هزار افغانی می‌گردد. هر حصه‌ای که ده هزار افغانی قیمت دارد به نام سهم یاد می‌شود. مؤسسین با توجه به سرمایه و علاقمندی که دارند، تعدادی سهمی را خریداری می‌کنند و بعد از خریداری، این اشخاص در شرکت شریک شده و سهامدار محسوب می‌گردد. مسئولیت هر کدام یکی از شرکاء نیز به اندازه‌ی سهمشان در شرکت است، یعنی اگر این شرکت مفلس گردد فقط دارایی باقی‌مانده‌ی آن بین دائتین تقسیم می‌گردد و شرکاء مسئول پرداخت دین دائتین نیستند و دائتین هم حق ندارند که دین خود را که سرمایه‌ی شرکت کفایت نکرده است از شرکاء مطالبه کند. شرکتی که در مثال فوق بیان شد، مطابق بند ۱ ماده سوم قانون متذکره، یک شرکت محدودالمسئولیت می‌باشد؛ زیرا سرمایه‌ای آن مشخص و معین و سرمایه آن نیز به صد سهم تقسیم گردیده است و همچنان مسئولیت هر کدام از شرکاء به اندازه سهمشان می‌باشد.

بند دوم: نقد تعریف شرکت محدودالمسئولیت

تعریف که از شرکت محدودالمسئولیت در بند ۱ ماده سوم قانون شرکت‌های محدودالمسئولیت، صورت گرفته است، دارای اعتراض حقوقی است. تعریف فوق در واقع تعریف شرکت سهامی است نه تعریف شرکت محدودالمسئولیت؛ زیرا در شرک محدودالمسئولیت، سرمایه‌ی شرکت به اسهام تقسیم نمی‌گردد و یکی از تفاوت‌های مهمی که شرکت محدودالمسئولیت از شرکت سهامی دارد، این است که سرمایه‌ی شرکت سهامی به اسهام تقسیم می‌گردد؛ اما سرمایه شرکت محدودالمسئولیت به اسهام تقسیم نمی‌گردد. در مواد ۲۶۶ و ۴۵۶ اصولنامه تجارت ۱۳۳۶ و بند ۱ و ۲ ماده چهارم قانون شرکت‌های سهامی و محدودالمسئولیت ۱۳۸۵ به‌صورت صریح بیان شده است که سرمایه شرکت سهامی منقسم به اسهام است و سرمایه شرکت محدودالمسئولیت منقسم به اسهام نیست. تعریف مندرج بند ۱ ماده سوم قانون مصوب ۱۳۹۶ از بند ۱ ماده چهارم قانون مصوب ۱۳۸۵ گرفته شده است، درحالی‌که بند ۱ ماده چهارم قانون مذکور، راجع به تعریف شرکت سهامی است.

برای وضاحت این موضوع لازم است که به سابقه‌ی تعریف و احکام شرکت محدودالمسئولیت به‌صورت مختصر بپردازیم. شرکت محدودالمسئولیت برای بار اول در اصولنامه تجارت مصوب ۱۳۳۶، تعریف و تسجیل یافت و در این اصولنامه، تعریف و احکام شرکت محدودالمسئولیت و شرکت سهامی به‌صورت جداگانه در فصل‌های مختلف بیان شده بود؛ اما در سال ۱۳۸۵ شرکت محدودالمسئولیت و شرکت سهامی هر دو در یک قانون، بنام قانون «شرکت‌های سهامی و محدودالمسئولیت» با احکام مشترک تسجیل گردید. در سال ۱۳۹۶ قانون ۱۳۸۵ ملغی شد و قانونی بنام قانون «شرکت‌های محدودالمسئولیت» به تصویب رسید. قانون ۱۳۹۶ از قانون ۱۳۸۵ گرفته شده است و قانون‌گذار صرف چند تغییرات کلی را در آن وارد نموده است. یکی از آن تغییرات اینست که تعریف شرکت سهامی به‌جای شرکت محدودالمسئولیت قرار داده شده است، یعنی سرمایه شرکت محدودالمسئولیت بر خلاف اصول حقوق تجارت به اسهام قابل تقسیم گردیده است. تعبیری دیگری که وارد شده است، اینست که قانون‌گذار کشور، شرکت سهامی را با تصویب قانون شرکت‌های محدودالمسئولیت مصوب ۱۳۹۶، از نظام حقوقی افغانستان حذف کرده‌اند. در قانون مصوب ۱۳۹۶ صرف به بیان احکام شرکت‌های محدودالمسئولیت پرداخته شده است و احکام شرکت سهامی در این قانون بیان نگردیده است. طبق ماده ۱۰۴ قانون ۱۳۹۶، قانون شرکت‌های سهامی و محدودالمسئولیت ۱۳۸۵ ملغی قرار گرفته است و همچنان شرکت‌های محدودالمسئولیت به شرکت‌های خورد و بزرگ تقسیم گردیده است. باتوجه به مطالب فوق، می‌توان گفت که قصد و نیت قانون‌گذار از این تغییرات حذف شرکت سهامی از نظام حقوقی افغانستان و جایگزین کردن شرکت محدودالمسئولیت به‌جای شرکت

سهامی بوده است؛ اما اینکه تعریف شرکت سهامی به جای تعریف شرکت محدود المسئولیت قرار بگیرد، اشتباه نابخشیدنی حقوقی خواهد بود.

گفتار دوم: خصوصیات شرکتهای محدودالمسئولیت

شرکت محدودالمسئولیت مطابق قانون مصوب ۱۳۹۶ دارای خصوصیات و ویژگیهای ذیل می باشد:

۱. تجارتي بودن موضوع
۲. منقسم بودن سرمایه آن به سهام
۳. داشتن شخصیت حکمی مستقل
۴. داشتن اساسنامه
۵. داشتن عنوان
۶. محدود بودن مسؤولیت شرکاء
۷. عدم عرضه ی سهام به عامه مردم

بند اول: تجارتي بودن موضوع

یکی از خصوصیات مهم شرکت محدودالمسئولیت، اینست که موضوع فعالیت آن باید اعمال تجارتي باشد، برعکس شرکتهای سهامی که موضوع اعم از اعمال تجارتي و غير تجارتي قرار گرفته می تواند. طبق ماده هجدهم و نوزدهم قانون مصوب ۱۳۸۵ شرکت سهامی و شرکتهای محدودالمسئولیت کوچک برای انجام معاملات تجارتي و سایر امور و یا معاملات قانونی تشکیل می گردد. موضوع شرکت، نظر به ماهیت حقوقی شرکتهای تعیین می گردد. طبق نظریه قراردادی، موضوع شرکت، موضوع قرارداد شرکت است. در قراردادها، آنچه قرارداد بر آن واقع می گردد موضوع عقد می نامند و یا به عبارت دیگر موضوع عقد عبارت از اموال یا عمل حقوقی یا مادی است که اثر معامله به عنوان یک وضعیت حقوقی، در آن ثابت می شود (شهیدی، ۱۳۸۶، ۲۷۶). ماده ۵۷۹ قانون مدنی راجع به موضوع عقد چنین مقرر می دارد: برای هر نوع وجبیه ناشی از عقد، وجود موضوعی که عقد به آن نسبت داده شده و قابلیت حکم عقد را داشته باشد، حتمی پنداشته می شود. موضوع عقد را عین، دین، منفعت یا سایر حقوق مالی تشکیل داده می تواند. همچنان اجرا یا امتناع یک عمل، موضوع عقد قرار گرفته می تواند. ماده ۴۸۸ قانون مدنی کشور موضوع تعهد را به صورت کلی بدون در نظر داشت تعهد قراردادی چنین بیان نموده است: حق شخصی یا تعهد عبارت از رابطه ایست بین ذمه دائن و مدیون که به اساس آن دائن می تواند اجرای عمل یا امتناع از آن را از مدیون

مطالبه نماید. پس باتوجه به مواد فوق می‌توان گفت موضوع عقد یا وجیهه ممکن است اجرای عمل و یا امتناع از عمل باشد و یا ممکن است تسلیمی شی باشد (عبدالله، ۱۳۹۵، ۱۲۱).

اما طبق نظریه سازمانی، موضوع شرکت، عبارت از اعمالی است که شرکت به منظور اجرای آن تشکیل گردیده است. شرکت‌های محدودالمسئولیت، صرف برای فعالیت‌های تجاری، تأسیس می‌گردد. اگر شرکتی موضوع آن فعالیت و معاملات مدنی باشد آن شرکت محدودالمسئولیت نیست. این موضوع از فقره (۱) ماده شانزدهم قانون شرکت‌های محدودالمسئولیت قابل استنباط است. ماده متذکره در زمینه چنین مشعر است: شرکت محدودالمسئولیت جهت انجام معاملات و اعلانات تجاری مطابق احکام قانون و اساسنامه مربوط تأسیس می‌گردد. در فقره فوق هدف تأسیس شرکت محدودالمسئولیت، انجام معاملات و اعلانات تجاری بیان شده است؛ یعنی شرکت محدودالمسئولیت فقط برای انجام معاملات تجاری و اعلانات تجاری تأسیس می‌گردد؛ اما در حقوق فرانسه بعضی از فعالیت‌ها مانند فعالیت بیمه‌ای، بانکی، سرمایه‌گذاری، نمایش‌های غیر از امور سینمایی و کارشناسی حسابرسی، برای شرکت محدودالمسئولیت ممنوع شده است (عرفانی، ۱۳۸۸، ۱۶۳). طبق ماده ۴۵۷ اصولنامه تجارت افغانستان، شرکت‌های محدودالمسئولیت برای هر نوع معاملات تشکیل شده می‌تواند به استثنای امور بیمه؛ اما در قانون شرکت‌های محدودالمسئولیت مصوب ۱۳۹۶ افغانستان این ممنوعیت وجود ندارد.

بند دوم: منقسم بودن سرمایه به سهام

یکی از خصوصیات شرکت‌های محدودالمسئولیت، اینست که سرمایه آن منقسم به سهام است. به این معنی که سرمایه‌ی شرکت محدودالمسئولیت به اجزاء خورد تقسیم می‌گردد و هر جزء آن بنام سهم یاد می‌شود؛ مثلاً اگر یک شرکت محدودالمسئولیت با سرمایه‌ای یک میلیون افغانی تأسیس گردد، سرمایه آن به اجزاء خورد تقسیم می‌شود. در مثال فوق اگر سرمایه‌ی شرکت را به هزار جزء تقسیم کنیم، تعداد سهام این شرکت هزار سهم می‌باشد که قیمت هر سهم هزار افغانی می‌گردد. این موضوع از تعریف شرکت محدودالمسئولیت که در بند ۱ ماده سوم قانون شرکت‌های محدودالمسئولیت بیان شده است و فقره (۲) ماده شانزدهم قابل استنباط است. فقره (۱) ماده شانزدهم قانون متذکره در زمینه چنین مقرر می‌دارد: سرمایه شرکت محدودالمسئولیت مشخص و منقسم به سهام بوده و مسؤولیت هر شریک به اندازه‌ی سهم وی محدود می‌باشد.

همانطوریکه در تعریف شرکت محدودالمسئولیت بیان شد، اصولاً سرمایه‌ی شرکت‌های محدودالمسئولیت به سهام تقسیم نمی‌گردد، بلکه به سهم‌الشرکه تقسیم می‌گردد. یکی از تفاوت‌های مهم

شرکت‌های سهامی با شرکت محدودالمسئولیت همین مورد است که سرمایه‌ی شرکت‌های سهامی به سهام و سرمایه‌ی شرکت‌های محدودالمسئولیت به سهم‌الشرکه تقسیم می‌شود. مثل اینکه یکی از شرکاء پنجاه درصد سرمایه و دومی سی درصد و سومی بیست درصد از سرمایه را دارا باشند (افتخاری، ۱۳۸۶، ۲۵۲)؛ اما در نظام حقوقی افغانستان برخلاف نظام حقوقی کشورهای دیگر سرمایه‌ی شرکت‌های محدودالمسئولیت، به سهام تقسیم شده است و در اینجا لازم است که تعریف و خصوصیات سهم مورد مطالعه و بررسی قرار گیرد.

الف - تعریف سهم: طبق دکترین حقوقی، سهم دارای دو معنی است. یکی به معنی سهم‌الشرکه است، یعنی حقی است که شریک در شرکت دارد و معنای دومی آن ورقه‌ای است که حق شریک در آن نوشته می‌شود (ریبعا اسکینی، ۱۳۸۵، ۶۲). اما در قانون شرکت‌های محدودالمسئولیت کشور، اصطلاح «سهم» «سند سه به صورت جداگانه، تعریف شده است و هر کدام معنی خاص را افاده می‌کند. طبق بند ۴۰ ماده چهارم قانون شرکت‌های محدودالمسئولیت، سهم واحد مقیاسی است که سرمایه‌ی شرکت محدودالمسئولیت به آن منقسم می‌گردد و طبق بند ۲۲ ماده سوم قانون متذکره، سند سهم: سندی است که به شکل فیزیکی ثابت‌کننده مالکیت سهام در شرکت محدودالمسئولیت بوده و شامل معلومات در مورد تعداد سهام تحت ملکیت، تاریخ عرضه، نمبر تشخیصیه و امضاها می‌باشد.

از تعاریف فوق استنباط می‌گردد که سهم با سند سهم فرق دارد. سهم واحد اندازه‌گیری سرمایه‌ی شرکت است که سرمایه توسط آن اندازه‌گیری می‌شود؛ اما سند سهم همان معنی دوم حقوقی سهم است که قبلاً بیان شد؛ یعنی ورق است که مالکیت سهامدار را نسبت به سهم ثابت می‌کند. فصل دوازدهم قانون متذکره تحت عنوان «اسناد سهم» به بیان اسناد سهم اختصاص داده شده است.

ب - ویژگی‌های سهم: سهم دارای یک سلسله خصوصیات است که قرار ذیل بیان می‌گردد:

۱ - کتبی بودن: طبق فقره (۱) ماده هشتاد و هشتم قانون شرکت‌های محدودالمسئولیت کتبی بودن سهم به این معنی که سهم باید در سندی بنام سند سهم درج گردد تا سهام صادره شده‌ای شرکت محدودالمسئولیت مطابق اساسنامه، توسط اسناد سهم تثبیت گردد. طبق فقره (۲) ماده متذکره، هر سند سهم حداقل در برگیرنده اسم شرکت محدودالمسئولیت صادرکننده سهم، ارزش اسمی هر سهم، اسم شخصی که سهم بنام وی صادر می‌گردد، تعداد و صنوف سهم صادر شده بوده و توسط دو نفر عضو هیئت مدیره یا دو نفر مسئول شرکت محدودالمسئولیت امضاء می‌گردد.

۲ - ارزشی بودن: یکی از خصوصیات سهم اینست که دارای ارزش و قیمت است. هر سند سهم دارای دو نوع ارزش است، یکی ارزش اسمی و دیگری ارزش واقعی. ارزش اسمی سهم عبارت از قیمت

است که توسط اساسنامه معین می‌گردد و یا به عبارت دیگر ارزش اسمی سهم عبارت از حاصل تقسیم سرمایه‌ی اولیه‌ی شرکت سهامی و تعداد سهام است. در صورتی که سرمایه‌ی اولیه‌ی یک شرکت را تقسیم تعداد سهام آن نمایم، حاصل که از آن بدست می‌آید ارزش اسمی سهم است. به‌طور مثال، یک شرکت با سرمایه ده میلیون افغانی تشکیل می‌گردد و تعداد سهام آن ده هزار سهم است. ارزش اسمی هر سهم هزار افغانی است (ناصح، ۱۳۹۰، ۳۵۰).

ارزش واقعی سهم عبارت از قیمت فعلی سهم متذکره می‌باشد، یعنی به تدریج زمانی که شرکت دوام پیدا می‌کند ممکن است بر دارایی‌اش افزوده گردد یا به‌عکس ممکن است دارایی آن از میزانی سرمایه‌ی اولیه‌ی کمتر شود به تناسب این افزایش و کاهش، ارزش سهم نیز تغییر می‌کند، این ارزش در حال تغییر را «قیمت واقعی سهم» می‌نامند (اسکنی، ۱۳۸۵، ۶۵). فرض می‌کنیم در مثال فوق دارایی شرکت بعد از یک سال به بیست میلیون افغانی می‌رسد. در این صورت ارزش اسمی سهم، هزار افغانی است و ارزش ظاهری سهم، دو هزار افغانی می‌باشد. پس ارزش اسمی سهم با ارزش ظاهری هر سهم در برخی موارد ممکن است یکسان باشد و در برخی موارد ممکن است متفاوت باشد و از جانب دیگر ارزش ظاهری سهم نیز گاهی حقیقی است و گاهی هم صوری است؛ یعنی اسناد سهم در بازار بورس خرید و فروش می‌گردد، زمانی که قیمت سهم در بازار بورس تعیین می‌گردد آن را بنام «ارزش بورس سهم» می‌نامند که ممکن است ارزش بورس سهم با ارزش حقیقی آن متفاوت باشد، زیرا در تعیین قیمت بورس سهم عوامل مانند عوامل روانی و تبلیغاتی تأثیر دارد که قیمت بورس سهم ممکن است با قیمت حقیقی متفاوت باشد.

در قانون شرکت‌های محدودالمسئولیت، این موضوع به‌صورت صریح بیان نشده است. در دو مورد، اصطلاح «ارزش اسمی» بیان شده است. یکی در بند ۲۰ ماده سوم قانون متذکره، اصطلاح «ارزش اسمی» بیان شده است. (سهم سرمایه، ارزش مجموعی اسمی کلیه سهام عرضه شده، می‌باشد) همچنان در بند ۴ فقره (۱) ماده نوزدهم قانون متذکره، نیز اصطلاح «ارزش اسمی» بیان شده است. مطابق ماده فوق، یکی از موارد که باید در اساسنامه درج گردد، تعداد سهام صادرشده، ارزش اسمی و صنف سهام که شرکت اجازه صدور آن را دارد، می‌باشد. از مطالب فوق استنباط می‌گردد که ارزش هر سهم به ارزش اسمی و ارزش ظاهری تقسیم می‌گردد. ارزش اسمی سهم عبارت از ارزش است که در اساسنامه درج شده است و حاصل تقسیم سرمایه شرکت بر تعداد سهام می‌باشد. ارزش واقعی عبارت از ارزش فعلی سهم می‌باشد.

۳ - قابل انتقال بودن: یکی از خصوصیات سهم اینست که قابلیت نقل و انتقال از یک شخص به شخص دیگری را دارد، یعنی شرکاء می‌توانند سهم خود را بدون توافق شرکائی دیگر به اشخاص دیگر بفروش برسانند، البته مشروط بر اینکه شرایط مندرج قانون را رعایت نموده باشد. طبق ماده نود و نهم قانون

مصوب ۱۳۸۵ هیچ شرطی در مورد انتقال سند سهم بیان نشده است و به صورت مطلق شرکاء بدون موافقه شرکائی دیگر می‌تواند سند سهم خود را انتقال بدهد. البته فقره (۴) ماده هشتاد و نهم قانون شرکت‌های محدودالمسئولیت ۱۳۹۶ انتقال سند سهم را مشروط ساخته است و انتقال اسناد سهم به اشخاص دیگر در صورت مدار اعتبار است که شرایط مربوط به ماده هشتاد و نهم و ماده نودم قانون شرکت‌های محدودالمسئولیت رعایت گردد و در غیر آن صورت، انتقال مدار اعتبار نخواهد بود و این شرایط قرار ذیل است:

رعایت حق تقدم: هر یکی از شرکاء در خرید سهام شرکای دیگر، حق تقدم را دارد. مطابق فقره (۱) ماده هشتاد و نهم قانون شرکت‌های محدودالمسئولیت، هرگاه سهامدار خواهان، انتقال کلی یا قسمی سهام خویش به شخص ثالث باشد، مکلف است در قدم اول فروش سهام را به سایر سهامداران به تناسب سهم آن‌ها، با شرایط یکسان، به شمول قیمت هر سهم، پیشنهاد نماید. در صورتی که شرکای دیگر حاضر به خریداری سهم نگردند، سهامدار می‌تواند که سهم را به اشخاص دیگر انتقال بدهد.

انجام ظهرنویسی: مطابق ماده نودم قانون شرکت‌های محدودالمسئولیت، انتقال سهم یا سهام به اشخاص دیگر به اساس ظهر نویسی صورت می‌گیرد. ظهرنویسی عبارت از عمل حقوقی است که به موجب آن ملکیت اسناد سهم از یک شخص به شخص دیگر انتقال می‌کند. ظهرنویسی ممکن است در پشت سند سهم صورت بگیرد و یا ممکن است در سند جداگانه دیگری انجام شود. مطابق بند ۱۸ ماده سوم قانون اسناد قابل معامله ظهرنویسی، امضاء دارنده یا صادرکننده سند قابل معامله (به غیر از زمانی که به حیث صادرکننده امضاء می‌کند) است که به منظور انجام معامله، به عقب سند قابل معامله یا ورق ملصق به آن تحریر می‌گردد.

ثبت انتقال: انتقال اسناد سهم باید در کتاب ثبت سهام شرکت ثبت گردد و در غیر این صورت انتقال مدار اعتبار نیست و این موضوعات در ماده نودم قانون شرکت‌های محدودالمسئولیت چنین بیان شده است: سهم یا سهام به اساس ظهرنویسی یا سند کتبی جداگانه که شکل آن توسط دفتر ثبت مرکزی تعیین می‌گردد، به شخص دیگری انتقال شده می‌تواند، انتقال سند سهم در صورتی مدار اعتبار پنداشته می‌شود که در کتاب ثبت سهام شرکت محدودالمسئولیت ثبت گردد.

بند سوم: داشتن شخصیت حکمی مستقل

یکی از خصوصیات شرکت‌های محدودالمسئولیت اینست داشتن شخصیت حکمی مستقل است. در نظام حقوقی بسیاری از کشورها تمام شرکت‌های تجارتی دارای شخصیت حکمی است (فومشی، ۱۳۸۷،

۱۲) و در نظام حقوقی افغانستان نیز تمام شرکت‌های تجارتي و شرکت‌های مدنی دارای شخصیت حکمی است. داشتن شخصیت مستقل حکمی شرکت‌های محدودالمسئولیت در بند ۱ ماده سوم قانون شرکت‌های محدودالمسئولیت چنین بیان شده است:

شرکت محدود المسئولیت شرکت داخلی که دارای شخصیت جداگانه از مالکان خویش بوده، تحت احکام این قانون در افغانستان تأسیس و دارای سرمایه‌ی مشخص و منقسم به سهام که مسئولیت هر سهامدار محدود به اندازه سهام وی است می‌باشد. این تعریف شامل شرکت‌های تضامنی، تجار انفرادی و نمایندگی‌های شرکت خارجی نمی‌گردد.

پس شرکت‌های محدود المسئولیت از اشخاص حکمی می‌باشد و تمام حقوقی و تعهدات و وجایب را دارا می‌باشد که اشخاص حقیقی دارا است، مانند اشخاص حقیقی می‌تواند اسم، تابعیت، اقامتگاه، دارایی و اهلیت مستقل داشته باشد، مگر حقوقی که خاص و مختص به اشخاص حقیقی است مانند حق زوجیت و حقوق سیاسی و غیره. شخصیت حکمی شرکت‌های محدودالمسئولیت بعد از ایجاد آغاز می‌گردد. شخصیت حکمی شرکت‌های محدودالمسئولیت مطابق فقره (۲۱) ماده بیستم قانون شرکت‌های محدود المسئولیت، بعد از اینکه اساسنامه شرکت از طرف اعضای اصلی یا شخصی که طبق قرارداد به وی تفویض صلاحیت شده، امضاء و در دفتر ثبت مرکزی، ثبت گردید، آغاز می‌گردد. ختم شخصیت حکمی شرکت‌های محدودالمسئولیت بعد از تصفیه است نه بعد از بروز عوامل انحلال، یعنی شرکت‌ها در زمان تصفیه نیز دارای شخصیت حکمی است، زمانی شخصیت حکمی آن‌ها از بین می‌رود که عمل تصفیه تمام شود.

بند چهارم: داشتن اساسنامه

یکی از خصوصیات شرکت‌های محدودالمسئولیت داشتن اساسنامه است که باید شرکت محدودالمسئولیت، اساسنامه داشته باشد. اساسنامه در لغت از دو کلمه اساس و نامه ترکیب یافته است که اساس در لغت به معنی پی، پایه، بنیاد، شالوده (معین، ۱۳۸۲، ۹۷) و نامه به معنی رقع، مکتوب و نوشته است و اساسنامه به معنی مواد و شرایطی که برای تشکیل شرکت یا حزب یا انجمنی تنظیم و به روی کاغذ نوشته شده باشد (عمید، ۱۳۸۱، ۱۲۷). در اصطلاح حقوق تجارت، اساسنامه نوشته‌ای است که اصلی‌ترین مباحث مربوط به شرکت در آن نوشته شده و به تصویب مؤسسين رسیده باشد (طاهری، ۱۳۸۸، ۲۱۶). اساسنامه طبق بند ۳ ماده سوم قانون شرکت‌های محدودالمسئولیت، سندی است که جهت تنظیم امور شرکت محدودالمسئولیت توسط مؤسسين مطابق احکام این قانون تهیه و قابلیت تعدیل را دارد. بحث

دیگری ممکن است در مورد اساسنامه مطرح گردد، بحث محتوا، چگونگی ترتیب و تنظیم اساسنامه است که این موضوع در ماده نوزدهم قانون شرکت‌های محدودالمسئولیت، چنین بیان شده است:

(۱) اساسنامه‌ی شرکت محدودالمسئولیت حاوی مواد ذیل می‌باشد:

۱. عنوان شرکت محدودالمسئولیت
 ۲. مقر ثبت شده
 ۳. سهام سرمایه
 ۴. تعداد سهام صادرشده ارزش اسمی و صنف سهام که شرکت اجازه صدور آن را دارد
- (۲) موارد ذیل در اساسنامه‌ی شرکت محدودالمسئولیت درج شده می‌تواند:

۱. هدف ایجاد شرکت محدودالمسئولیت
 ۲. احکام مبنی بر تعیین حق تقدم سهامداران مبنی بر خرید سهام صادر نشده یا خرید سهام که به سهامدار دیگر انتقال می‌یابد
 ۳. احکام مبنی بر حدود مسؤولیت اعضای هیئت مدیره
 ۴. سایر احکام ضروری که مخالف احکام این قانون نباشد
- مطابق ماده فوق موضوعاتی که در اساسنامه درج می‌گردد بر دو نوع می‌باشد. برخی از این موضوعات اجباری و الزامی است که حتماً باید در اساسنامه درج گردد. این موضوعات در فقره (۱) ماده نوزدهم قانون شرکت‌های محدودالمسئولیت بیان شده است. برخی دیگری از موضوعاتی اختیاری است، یعنی مؤسسين می‌توانند آن‌ها در اساسنامه درج کنند و یا هم درج نکنند که این موضوعات در فقره (۲) ماده نوزدهم قانون شرکت‌های محدودالمسئولیت بیان شده است.

بند پنجم: داشتن عنوان

یکی از خصوصیات شرکت‌های محدودالمسئولیت، داشتن عنوان است، یعنی هر شرکت باید عنوان داشته باشد. (کاتبی، ۱۳۸۷، صفحه ۵۶) عنوان شرکت از کدام کلمات ساخته می‌شود و طرز ساختن عنوان شرکت محدودالمسئولیت به چه شکل است؟ ماده بیست سوم قانون شرکت‌های محدودالمسئولیت راجع به عنوان شرکت‌های تجارتي چنین بیان می‌دارد: عنوان شرکت‌های محدودالمسئولیت حاوی کلمه لمیتد (Limite) یا مخفف (Ltd) به عنوان پسوند می‌باشد.

برخی از کلمات و عناوین را شرکاء حق ندارند که به‌عنوان شرکت تعیین کنند، به حیث کلمات ممنوعه در عنوان شرکت می‌باشد. فقره (۲) ماده بیست و سوم قانون شرکت‌های محدودالمسئولیت در زمینه چنین مقرر می‌دارد: مؤسسين نمی‌تواند عناوین ذیل را برای شرکت محدودالمسئولیت انتخاب نماید:

۱. عناوینی که مطابق طرزالعمل‌های مربوطه دفتر ثبت مرکزی استعمال آن ممنوع باشد.
۲. عناوینی که در دفتر ثبت مرکزی توسط شرکت‌های محدودالمسئولیت دیگری انتخاب و ثبت گردیده باشد
۳. عنوانی که به حیث علامت تجارتي ثبت گردیده باشد، مگر اینکه مالک علامت تجارتي رسماً به دفتر ثبت مرکزی عدم اعتراض خویش را مبنی بر استفاده آن اعلام نماید.

بند ششم: عدم عرضه سهام به عامه مردم

یکی از خصوصیات شرکت‌های محدودالمسئولیت، اینست که سهام آن به عامه مردم عرضه شده نمی‌تواند. این موضوع در ماده بیست و هفتم قانون شرکت‌های محدودالمسئولیت چنین بیان شده است: شرکت محدودالمسئولیت نمی‌تواند، سهام خویش را به عامه مردم عرضه نماید، در صورتی که دفتر ثبت مرکزی یا سایر مراجع ذیصلاح قواعدی را جهت ایجاد و تنظیم شرکت‌های محدودالمسئولیت عامه و عرضه سهام به عامه مردم ترتیب نمایند، شرکت‌های محدودالمسئولیت عامه مذکور، بعلاوه قواعد و مقررات خاص مربوط به تأسیس شرکت‌های محدودالمسئولیت عامه تابع احکام مربوط به شرکت‌های محدودالمسئولیت بزرگ مندرج این قانون نیز می‌گردد. علت اینکه شرکت‌های محدودالمسئولیت، نمی‌تواند سهامشان را به عامه مردم عرضه کند، اینست که شرکت محدودالمسئولیت یک شرکت خانواده است و برای حفظ حالت خانوادگی شرکت با مسؤولیتی محدود و اهمیت که شخصیت شرکای آن دارد، این شرکت از عرضه سهام به عامه مردم و یا بازار بورس ممنوع شده است (اسکینی، ۱۳۸۷، ۲۸۴).

بند هفتم: محدود بودن مسؤولیت شرکاء

یکی از خصوصیات شرکت‌های محدودالمسئولیت، محدود بودن مسؤولیت شرکاء است. به این معنی که مسؤولیت شرکاء در قبال داتئین و شرکاء دیگر محدود به سرمایه و سهمشان است. قانون شرکت‌های محدودالمسئولیت در این مورد حکم مشخص ندارد و صرف در تعریف شرکت‌های محدودالمسئولیت بیان شده است که مسؤولیت هر سهامدار محدود به اندازه سهام وی است. این عبارت «که مسؤولیت هر سهامدار محدود به اندازه سهام وی است» واضح نیست. اگر دارایی شرکت برای پرداخت دیون شرکت کفایت نکند

آیا داتئین حق مراجعه به شرکاء را دارند و یا اینکه حق مراجعه به شرکت را دارند؟ اگر حق مراجعه به شرکاء را داشته باشند، هر شریک مکلف است که به اندازه‌ی سهم خود دین شرکت را پرداخت نماید و اگر حق مراجعه به شرکت را داشته باشند در این صورت داتئین حق ندارد که دین خود را از شرکاء مطالبه نمایند. این موضوع چندان واضح نیست. ماده نود و چهارم قانون تجارت ایران نیز مسؤولیت شرکاء را در ضمن تعریف شرکت محدود المسؤولیت با عبارت «تا میزان سرمایه‌ی خود در شرکت مسئول قروض و تعهدات شرکت است» بیان نموده است. دیده می‌شود که در قانون تجارت ایران کلمه «میزان» بیان شده است و در قانون شرکتهای محدودالمسؤولیت افغانستان کلمه «اندازه» بیان شده است که از لحاظ مفهوم هر دو یکی است. عبارت قانون تجارت ایران نیز مانند عبارت قانون شرکتهای محدودالمسؤولیت افغانستان واضح نیست. حقوقدانان کشور ایران در بیان این موضوع نوشته‌اند که منظور از قسمت آخر تعریف مزبور از اینکه هریک از شرکاء فقط تا میزان سرمایه‌ی خود در شرکت مسئول قروض و تعهدات شرکت است، زیرا در شرکت با مسؤولیت محدود، باید کلیه سرمایه نقدی پرداخت شده و سرمایه‌ی غیر نقدی قیمت‌گذاری و تسلیم گردد؛ بنابراین چون هیچ مبلغی از سرمایه نزد شرکاء باقی نمی‌ماند اصولاً از بابت بدهی‌ها و تعهدات شرکت هیچ‌گونه مسؤولیت مالی متوجه آنها نخواهد بود. پس می‌توان که عبارت قانون تجارت را که «هریک از شرکاء فقط تا میزان سرمایه‌ی خود در شرکت مسئول قروض و تعهدات شرکت است» مسامحه در بیان تلقی نمود (حسنی، ۱۳۸۷، ۲۶۶).

مسؤولیت گاهی تضامنی است و گاهی غیر تضامنی است. مسؤولیت تضامنی به این معنی است که هریک از داتئین می‌تواند تا تمام دین را از یک مدیون مطالبه نماید و در صورتی که آن مدیون دین را به هریک از داتئین بپردازد ذمه مدیونین دیگر بری می‌شود (نوئل، ۱۳۹۲، ۴۱۸)؛ اما مسؤولیت‌های غیر تضامنی، مسؤولیت‌های است که هر داین به‌اندازه سهم خود مسئول است برای وضاحت این موضوع لازم است سه حالتی که در این مورد وجود دارد بررسی گردد. حالت اول اینست که شرکاء بعد از این که مقداری از دارایی خود را به شرکت اختصاص داد، صرف همان مقدار از دارایی شرکاء مسئول است و اگر سرمایه شرکت برای پرداخت دین شرکت کفایت نکند داتئین حق ندارند که به دارایی شخصی شرکاء مراجعه نماید و سرمایه‌ی شرکت را بین خود به تناسب دین خود تقسیم می‌نماید و بقیه دینشان تابع احکام قانون افلاس می‌باشد. حالت دوم اینست که مسؤولیت شرکاء تضامنی است که اگر دارایی شرکت برای پرداخت دیون شرکت کفایت نکند، داتئین حق دارند که دارایی شخصی شرکاء مراجعه نموده و دین خود را مطالبه نمایند. حالت سوم اینست که مسؤولیت شرکاء در شرکت محدود به درصدی سهمشان است، به این معنی که اگر

دارایی شرکت برای دیون شرکت کفایت نکند، دائین می‌توانند به هر شریک به‌اندازه‌ای سهمشان مراجعه نمایند.

حالت اول از مسؤولیت، مربوط به شرکت‌های محدودالمسئولیت است. حالت دوم از مسؤولیت، مربوط به شرکت‌های تضامنی است که در شرکت‌های تضامنی، مسؤولیت شرکاء به‌صورت نامحدود و یا تضامنی می‌باشد که اگر دارایی شرکت تضامنی برای دیون شرکت کفایت نکند، دائین حق دارند به هر یکی از شرکاء مراجعه نموده و دین خود را مطالبه نمایند. حالت سوم از مسؤولیت، مربوط به شرکت‌های نسبی است که در این نوع شرکت هم دارایی شرکت و هم شرکاء به‌اندازه سهم خود در قبال دین دائین مسؤولیت دارند. شرکت نسبی تنها در نظام حقوقی ایران پیش‌بینی شده است و در سایر نظام‌های حقوقی اعتبار ندارد. احکام این شرکت در قانون تجارت ایران از ماده ۱۸۳ الی ماده ۱۸۹ بیان شده است. در نظام حقوقی افغانستان نیز شرکت نسبی به رسمیت شناخته نشده است.

گفتار سوم: ثبت مجدد و تطبیق قانون جدید

همان‌طوری که بیان شد، خصوصیات شرکت‌های سهامی و شرکت‌های محدودالمسئولیت که مطابق قانون شرکت‌های سهامی و محدودالمسئولیت مصوب ۱۳۸۵ تأسیس شده است با خصوصیات شرکت‌های که قانون شرکت‌های محدودالمسئولیت مصوب ۱۳۹۶ پیشنهاد نموده است، تفاوت‌های زیادی دارد. از جمله سرمایه شرکت‌های محدودالمسئولیت تابع قانون مصوب ۱۳۸۵ به سهم تقسیم نمی‌گردد و مطابق قانون مصوب ۱۳۹۶ سرمایه شرکت‌های محدودالمسئولیت به سهم تقسیم می‌گردد. سهام شرکت‌های سهامی تابع قانون مصوب ۱۳۸۵ به عمومی مردم عرضه شده می‌تواند درحالی که سهام شرکت محدودالمسئولیت تابع قانون ۱۳۹۶ به عمومی مردم عرضه شده نمی‌تواند. همچنان عنوان شرکت‌های سابق، سهامی است درحالی که مطابق قانون جدید عنوان شرکت‌ها باید لمیتد باشد. مطابق ماده صدم قانون شرکت‌های محدودالمسئولیت مصوب ۱۳۹۶ شرکت‌های سهامی و محدودالمسئولیت که قبل از انفاذ قانون مصوب ۱۳۹۶ به اسناد احکام مندرج قانون شرکت‌های سهامی و محدودالمسئولیت مصوب ۱۳۸۵ یا از سایر مراجع ذیصلاح تجارتی جهت فعالیت تجارتی در افغانستان جواز تجارتی اخذ نموده باشند و با خصوصیات خاص آن قانون تأسیس شده باشد، با انفاذ این قانون باید در خلال یک سال و شش ماه مجدداً در دفتر ثبت مرکزی مطابق احکام قانون مصوب ۱۳۹۶، ثبت گردد. بعد از ثبت مجدد شرکت، موجودیت قانونی آن ادامه یافته و احکام این قانون بالای آن تطبیق می‌گردد.

نتیجه گیری

با توجه به تحقیق و پژوهش انجام شده نتایج زیر حاصل شده است:

۱. شرکت‌های که با استناد به قانون مصوب ۱۳۸۵ تأسیس شده است، با انفاذ قانون مصوب ۱۳۹۶ باید مجدداً مطابق قانون جدید در دفتر ثبت مرکزی ثبت شود و بعد از ثبت تابع قانون جدید قرار می‌گیرد.
۲. شرکت‌های محدودالمسئولیت در نظام حقوقی افغانستان شرکتی است که سرمایه‌ی آن به سهام تقسیم می‌گردد و هر شریک به اندازه‌ی سهم خود مسئولیت دارد.
۳. سهام شرکت‌های محدودالمسئولیت برای عموم مردم عرضه نمی‌گردد به این معنی که شرکاء نمی‌توانند که سهام شرکت را در زمان تأسیس آن به ظهرنویسی بگذارند و از طریق ظهرنویسی سرمایه‌ی شرکت را تأمین نمایند، بلکه شرکاء مکلفانند تمام سهام شرکت خودشان خریداری نمایند
۴. شرکت‌های محدودالمسئولیت شرکت‌هایی هستند که دارای شخصیت حکمی مستقل است، یعنی تمام حقوقی که اشخاص حقیقی دارا شده می‌تواند این شرکت نیز دارا شده می‌تواند، مگر حقوقی که منحصر به اشخاص حقیقی است مانند حق توارث، حق سیاسی و حقوقی که از ازدواج ناشی می‌گردد و غیره.
۵. شرکت‌های محدودالمسئولیت دارای اساسنامه است که ساختار، تشکیلات، وظایف و صلاحیت‌های شرکت را مطابق احکام قانون شرکت‌های محدودالمسئولیت تنظیم می‌نماید.
۶. شرکت محدودالمسئولیت صرف برای اعمال تجارتي تشکیل می‌گردد، برای اعمال مدنی تشکیل نمی‌گردد، اعمال تجارتي هم ممکن است اصلی و ذاتی باشد یا ممکن است تبعی و مختلط باشد.
۷. مسئولیت شرکاء در شرکت محدودالمسئولیت به اندازه سهم‌شان است، به این معنی که اگر دارایی شرکت برای پرداخت دیون شرکت کفایت نکند، دائین حق ندارند که به دارایی شخصی شرکاء مراجعه نموده و دین خود را مطالبه نماید.

پیشنهادات

به نظر نگارنده باید قانون‌گذاران برای شرکت سهامی قانون جداگانه‌ای بنام «قانون شرکت سهامی» به تصویب برسانند و برای شرکت‌های محدودالمسئولیت هم «قانون شرکت محدودالمسئولیت» را به تصویب برسانند؛ زیرا هر دو شرکت دارای احکام متفاوت بوده و موضوعات آن اکثراً متفاوت است و یا اینکه یک قانون، بنام «قانون شرکت‌های سهامی و محدودالمسئولیت» به تصویب برسانند که در بخش اول آن شرکت سهامی بیان گردد و در بخش دوم شرکت‌های محدودالمسئولیت تبیین گردد. حذف کردن شرکت

سهامی از نظام حقوقی کشور منطقی نیست؛ زیرا برخی از فعالیت‌های بزرگ اقتصادی و تجارتي به سرمایه‌ی زیادی نیاز دارد و مؤسسين به‌تنهایی نمی‌توانند که سرمایه‌ی آن را تأمین نمایند. این فعالیت‌های اقتصادی در قالب شرکت‌های محدودالمسئولیت امکان ندارد؛ زیرا مؤسسين شرکت محدودالمسئولیت نمی‌توانند برای تأمین سرمایه‌ی شرکت به عامه مردم مراجعه نمایند؛ اما در قالب شرکت‌های سهامی امکان دارد و مؤسسين برای تأمین سرمایه‌ی شرکت سهامی می‌توانند که به مردم مراجعه نموده از سرمایه‌های پراکنده‌ی مردم سرمایه‌ی عظیم را ایجاد نموده به فعالیت پردازد.

منابع

- اسکینی، ربیعا. (۱۳۸۵). *حقوق تجارت (شرکت‌های تجاری)*، (جلد دوم). تهران: سمت.
- اسکینی، ربیعا. (۱۳۸۶). *حقوق تجارت (کلیات، معاملات تجاری، تجار...)*. تهران: سمت.
- اسکینی، ربیعا. (۱۳۸۷). *حقوق تجارت (شرکت‌های تجاری)* (جلد اول). تهران: سمت.
- افتخاری، جواد. (۱۳۸۶). *حقوق تجارت* - ۲. تهران: ققنوس.
- حسنی، حسن. (۱۳۸۷). *حقوق تجارت*. تهران: میزان.
- شهیدی، مهدی. (۱۳۸۶). *حقوق مدنی*. تهران: مجد.
- طاهری. (۱۳۸۸). *دانشنامه حقوق خصوصی*. تهران: جنگل.
- عبدالله، نظام‌الدین. (۱۳۹۵). *حقوق وجایب (۱)*. کابل: سعید.
- عرفانی، محمود. (۱۳۸۸). *حقوق تجارت*، (جلد دوم). تهران: جنگل.
- عمید، حسن. (۱۳۸۱). *فرهنگ فارسی عمید*. تهران: امیرکبیر.
- فومشی، منصور اباذری. (۱۳۸۷). *نحوه علمی تنظیم و نگارش انواع اساسنامه و چگونگی ثبت شرکت‌ها*. تهران: خرسندی.
- کاتبی، حسینقلی. (۱۳۸۷). *حقوق تجارت*. تهران: گنج دانش.
- ماری، نوئل و محمد عثمان ژوبل و برات علی متین. (۱۳۹۲). *حقوق وجایب*. کابل: سعید.
- معین، محمد. (۱۳۸۲). *فرهنگ فارسی یک جلدی*. تهران: سرایش.
- ناصر، ولی محمد. (۱۳۹۰). *حقوق تجارت*. کابل: سعید.
- وزارت عدلیه، جریده رسمی، *قانون شرکت‌های محدودالمسئولیت*، مصوب ۱۳۹۶، شماره مسلسل ۱۲۹۲.
- وزارت عدلیه، جریده رسمی، *قانون شرکت‌های سهامی و محدودالمسئولیت*، ۱۳۸۵، شماره مسلسل ۹۱۳.
- وزارت عدلیه، جریده رسمی، *قانون مدنی*، مصوب ۱۳۵۵، شماره مسلسل ۳۵۳.
- وزارت عدلیه، جریده رسمی، *قانون اسناد قابل معامله*، مصوب ۱۳۸۷، شماره مسلسل ۹۷۱.
- اصولنامه تجارت*، مصوب ۱۳۳۶.
- روزنامه رسمی، *قانون تجارت ایران*، مصوب ۱۳۱۱.
- وزارت عدلیه، جریده رسمی، *قانون افلاس*، مصوب ۱۳۹۶، شماره مسلسل ۱۲۹۳.